

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Бабак А. М., Цимбалюк К. М.,
*3-й курс Університету державної
фіскальної служби України*

На сьогодні система норм, які встановлюють відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), не відповідає сучасним умовам правової держави та потребує вдосконалення. Прогалини і протиріччя законодавства, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, створюють несприятливі умови для здійснення господарючими суб'єктами своєї діяльності належним чином і дозволяють уникати відповідальності. Відсутність єдиного правового регулювання робить експортні операції в зовнішньоекономічній діяльності ризикованими, законодавчо незахищеними, у деяких випадках неприбутковими і не вигідними, оскільки вітчизняний суб'єкт господарювання, за чинним законодавством, несе відповідальність перед державою не тільки за свої дії, а ще й за правопорушення, які здійснює його іноземний контрагент. І, навпаки, іноді наявність прогалин і недоліків законодавства, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, дає змогу суб'єктам ЗЕД – експортерам уникати накладення санкцій при здійсненні правопорушень у цій сфері. Господарське законодавство, що регулює ЗЕД, потребує вдосконалення не тільки заради виявлення правопорушень у цій сфері та притягнення до відповідальності

відповідних суб'єктів господарювання, але й для попередження таких правопорушень.

Актуальною проблемою на сьогоднішній день є притягнення до відповідальності суб'єктів ЗЕД за правопорушення при здійсненні експортних операцій, оскільки вони недостатньо вивчені, про що свідчить аналіз судової практики.

Питанням притягнення до відповідальності за порушення законодавства, що регулює ЗЕД, присвячені роботи багатьох авторів, які неодноразово намагалися визначити види такої відповідальності, серед яких: Н. Шевченко, Н. Ненюк, В. Мілаш, Т. Шаталова; відповідальність суб'єктів господарювання за зовнішньоекономічним договором (контрактом) досліджували Д. Минюк, В. Луць, В. Марченко, Д. Шаповалов, С. Бервено, О. Беяневич; особливості притягнення до відповідальності суб'єктів ЗЕД згідно із адміністративним і кримінальним законодавством визначали Д. Лук'янець, Т. Корнева, Е. Косяк, І. Катеринчук та ін.

Нормативним підґрунтям відповідальності суб'єктів ЗЕД є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ст. 32 якого встановлює, що:

а) Україна як держава і всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та іноземні суб'єкти господарювання несуть відповідальність за порушення цього або пов'язаних з ним законів України та/або своїх зобов'язань, які випливають з договорів (контрактів), тільки на умовах і в порядку, визначених законами України.

Це законодавче положення є неточним і, з очевидністю, означає, що умови та порядок відповідальності суб'єктів ЗЕД (у тому числі види та розміри можливих санкцій) в Україні встановлюються на рівні законів, а не підзаконних нормативно-правових актів, що є загальновизнаною вимогою принципу верховенства права. Разом з тим відповідальність суб'єктів ЗЕД за порушення їх договірних зобов'язань регулюється нормами міжнародних угод (конвенцій), які уніфікують право міжнародної торгівлі та/або правом країни, яке підлягає застосуванню до відповідного зовнішньоекономічного договору згідно з колізійними правилами;

б) Україна як держава не несе відповідальності за дії суб'єктів ЗЕД, а суб'єкти ЗЕД не несуть відповідальність за дії України як держави;

в) якщо і Україна бере участь у ЗЕД як суб'єкт такої діяльності згідно з ч. 2 ст. 3 Закону, то вона несе відповідальність на загальних та рівноправних засадах з іншими суб'єктами ЗЕД [1].

Форми та види відповідальності суб'єктів ЗЕД, серед яких визначено майнову та кримінальну відповідальність, встановлюється ст.

33 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Майнова відповідальність застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, непрямих збитків, упущеної вигоди, матеріального відшкодування моральної шкоди, а також майнових санкцій [1]. А до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення ст. 225 ГК України включає: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна; додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; неотриманий прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом [2].

Так, відповідно до ст. 34 Закону, Україна як держава несе майнову відповідальність у повному обсязі перед суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарювання за всі свої дії, що суперечать чинним законам України і спричиняють збитки (прямі, побічні), моральну шкоду цим суб'єктам та призводять до втрати ними вигоди, а також за інші свої дії, в тому числі й ті, які регулюють ЗЕД і прямо не передбачені в цьому Законі, що спричиняють зазначені збитки (шкоду) та призводять до втрати вигоди, крім випадків, коли такі дії зумовлені неправомірними діями зазначених суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарювання. Україна як держава відповідає за зазначені дії всім своїм майном [1].

Слід зазначити, що притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності може відбуватися за неналежне виконання умов зовнішньоекономічного договору (контракту) або його невиконання взагалі, що призводить до накладення зазначених у ньому санкцій.

Важливим є той факт, що ст. 36 Закону про ЗЕД передбачає, що зовнішньоекономічними договорами (контрактами) може визначатися порядок притягнення до цивільно-правової відповідальності, здійснення такої відповідальності та звільнення від неї. Але цивільно-правова відповідальність серед видів відповідальності суб'єктів ЗЕД у ст. 33 наведеного Закону зазначена не була. Питання визначення договірної відповідальності та відповідальності суб'єктів господарського права у ЗЕД є одним з дискусійних в науці.

Відповідальність за зовнішньоекономічним договором (контрактом) як у господарському праві, так і цивільному поділяється на: договірну та позадоговірну, які розрізняються за підставами виникнення прав та обов'язків Так, Д. І. Минюк та Т. А. Шаталова стверджують, що

у сфері зовнішньоекономічної діяльності укладеним зовнішньоекономічним контрактом може застосовуватися такий вид відповідальності, як цивільно-правова [4, с. 84; 5, с. 115].

Що стосується кримінальної відповідальності варто зазначити, що важливим є той факт, що злочини у сфері ЗЕД є порівняно новими для правоохоронних органів України. Це пов'язано, насамперед, із історичними обставинами. До проголошення Україною незалежності та становлення інституту приватної власності ЗЕД була прерогативою державних підприємств. Відповідно, правоохоронні органи не мали можливості накопичувати досвід боротьби із злочинами у цій сфері, не мали досвідчених фахівців з питань боротьби з «відмиванням коштів», ухиленням від оподаткування, фіктивними експортно-імпортними операціями, порушеннями валютного законодавства при здійсненні зовнішньоекономічних операцій [6, с. 72-75].

Слід зазначити, що суб'єкт ЗЕД – юридична особа, кримінальну відповідальність не несе, але деякі санкції КК України передбачають конфіскацію майна такого суб'єкта, якщо воно незаконно перевозиться через митний кордон, та отримання певного прибутку від його реалізації. Хоча у таких випадках до кримінальної відповідальності притягується посадова особа, з ініціативи якої здійснювалося експортно-імпортна операція, підприємство також зазнає значних майнових втрат.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що особливість відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів в Україні полягає в тому, що вона встановлюється не тільки за порушення законів, які регулюють зовнішньоекономічну і пов'язану з нею діяльність, а ще за порушення своїх зобов'язань, що випливають із контрактів, тільки на умовах і в порядку, визначених законодавством. Важливим є той факт, що відповідальність суб'єктів ЗЕД регулюється не тільки законами України, а ще й нормами міжнародних угод (конвенцій), які підлягають застосуванню відповідного зовнішньоекономічного договору згідно з правилами комерційної торгівлі.

В умовах, коли першочерговими завданнями України в сфері зовнішньоекономічної діяльності виступають приведення національного законодавства у відповідність до норм та правил Світової Організації Торгівлі, адаптації національного законодавства до норм і стандартів Європейського Союзу, подальше відкриття ринків і зняття штучних обмежень щодо продукції українських товаровиробників в Європейському Союзі, Росії й США, забезпечення найкращих умов для залучення іноземних інвестицій, врахування інтересів України при визначенні нових

маршрутів транспортування енергоносіїв з Росії, створення максималь-но сприятливих умов для діяльності українських товаровиробників на ринках Азії, Африки й Латинської Америки, –проблема удосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та її регулювання набуває особливої гостроти. В цьому аспекті логіка розгляду особливостей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом конкретизації принципів зовнішньоекономічної діяльності та нормативно-організаційного механізму їх реалізації дозволяє виявити і зняти внутрішні протиріччя у відповідній системі законодавства ще на рівні основоположних засад [8, с. 35-36].

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що зовнішньоекономічна діяльність є одним із головних факторів розвитку економіки будь-якої держави, а тому повинна виступати одним із найважливіших об'єктів державного регулювання. Досвід розвинених країн засвідчує, що найкращі результати можна досягти за ринкових умов у поєднанні із ефективною функцією держави. Удосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні набуває усе більшого значення в процесі інтернаціоналізації її господарського життя й зростання економічної взаємозалежності з економічними союзами та окремими країнами. Дослідження даного питання становить значний теоретичний інтерес і практичну цінність також з огляду на малоуспішні спроби України ідентифікуватись як суб'єкт міжнародних економічних відносин внаслідок недосконалості вищевказаного механізму.

Список літератури:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
2. Господарський кодекс України від 16.02.2003 № 436-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/436-15>.
3. Марченко В. Б. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. / В. Б. Марченко, Д. В. Шаповалов. – Київ : КНЕУ, 2005. – 207 с.
4. Минюк Д. І. Юридична відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні та порядок її застосування / Д. І. Минюк // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 84–87.
5. Шаталова Т. А. Звільнення від відповідальності сторони зовнішньоекономічного договору (контракту) / Т. А. Шаталова // Юридичний журнал. – 2010. – № 2. – С. 114–120.

6. Корнева Т. К. Відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за порушення митних правил / Т. К. Корнева // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 1. – С. 72–75.
7. Бабак О. А. Попередження правопорушень у зовнішньоекономічній діяльності та уникнення від відповідальності / О. А. Бабак // Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України: Всеукраїнська науково-практична конференція (Донецьк, 14 листопада 2008 р.). – Донецьк. – С. 154–156.
8. Катеринчук І. О. Міжнародне співробітництво в боротьбі із злочинами у сфері зовнішньоекономічної діяльності / І. О. Катеринчук // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 3. – С. 35–36.

Науковий керівник: Будник Юлія Андріївна – викладач циклової комісії юридичних дисциплін Ірпінського державного коледжу економіки та права.